

DİL DEĞİŞİMİ VE TELEVİZYON SUNUCULARININ DİL KULLANIMI¹

Işıl TOMBUL²

ÖZ

1980 sonrası kendini daha net hissettiren küreselleşme, iletişim alanındaki teknolojik gelişmeler ve özel kanalların yayına başlaması vb. etkenlerle dünyada olduğu gibi Türkiye’de de kültürel değişim, hızlı bir değişim içine girmiştir. Dilin canlı bir varlık olmasından dolayı kültürel dönüşüm öncelikle kendini dilde göstermektedir. Dilin temsilcileri olarak görülen sunucuların dil kullanımı; kitle iletişim araçlarının gücünden dolayı, dildeki değişim süreci içinde önemli bir etkidir. Bu bağlamda bu çalışmanın amacı; özel yayıncılığın başlamasından sonraki dönemde kendini daha belirgin hissettiren televizyondaki dil değişimini incelemektir. Çalışmanın temel sorunsalları; kültürel değişimin sonucu olarak dildeki değişim, kamu kanalı ve özel kanalların dili kullanma biçimleri ve dil kullanımındaki fark ve genel olarak televizyonda değişen dil kullanımınıdır. Bu amaçla kamusal kanal TRT 1 ve özel kanallar Kanal D ile ATV’nin sabah programları ile akşam haberlerinden oluşturulan 2006 yılına ait toplam otuz programlık örnekleme nitel içerik analizi yapılmıştır. Dil değişimi; dilbilimi, iletişim, sosyoloji gibi birçok disiplini içeren multidisipliner bir konudur. Sunucuların konuşmaları incelenip kamu ve ticari kanalların arasındaki sunumların farkları, dilbilimsel bir analizden çok iletişimsel bir analizle ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Dil Değişimi, Kültür, Televizyon Sunucuları

LANGUAGE CHANGE AND LANGUAGE USE OF TELEVISION PRESENTERS

ABSTRACT

Cultural transformation in Turkey has entered a more rapid transformation as globalization has become more obvious after 1980, technological developments in the field of communication and the launching of private channels. Because the language is a living being, the cultural transformation first shows itself to the ground. The use of language by the speakers, who are regarded as linguistic representatives, gains importance in the change due to the power of the mass media. Basic problems of work, the change in the outcome as a result of cultural change, the way language is spoken by public channels and private channels, and the difference in language usage, and the use of language, which has changed over the television in general. For this purpose, qualitative content analysis was applied to sample of total thirty programs from 2006 composed by morning programs and evening news of state TV channel TRT and private channels Kanal D and ATV. Language change has multidisciplinary area which include linguistics, communication, sociology etc. The presenters' speaking were examined as not linguistic analysis, but with communication analysis, while the differences between the public and private channels were found.

Keywords: Language Change, Culture, Television Presenters

¹ Bu makale, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon Anabilim Dalında 2006 yılında tamamlanan "Kültürel Yozlaşmanın Göstergesi Olarak Televizyonda Dilin Kullanımı: Televizyon Sunucuları Örneği" başlıklı yüksek lisans tezinin özetidir.

² Dr., isiltombulizmir@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-7793-7227

GİRİŞ

1980 sonrası dünya küreselleşme süreci içine girmiş, kitle iletişim araçlarında baş döndürücü teknolojik gelişmelerin yaşanması sonucunda, birincil işlevi haberleşmeyi ve iletişimi sağlamak olan bu araçlar, bütün yaşamsal ve toplumsal alanlara müdahale eder hale gelmiştir. Küreselleşme ve yeni dünya düzeninin kitle iletişim araçlarıyla getirdiği değişim ve yabancılaşma yaşamımızın her alanında kendini göstermektedir. Ancak modernleşme sürecini henüz tamamlamamış olan geçiş toplumlarının, kitle iletişim araçlarıyla kültürel altyapısı oluşmadan tanışması, bu toplumlarda önemli kültürel kırılmalara neden olmakta; ulusal kültür, bu araçlarla yayılan yapay bir kültüre maruz kalmakta, böylece toplumların tarih içinde zamanla işlenmiş oldukları kültür, kısa zamanda değişebilmektedir.

Değişimin yaşandığı en önemli alanlardan biri de ‘dil’ üzerinde olmaktadır; çünkü dil değişimin kendisini en kısa ve en belirgin biçimde, zamanda gösterebileceği bir dizgedir. Toplumun ortak benliği olan dil; içinde tarih, kültür ve düşünce barındırması nedeniyle ulus olmanın gereklerinden biridir. Ulusların tarih içinde oluşturdukları kültür ancak dil aracılığıyla biçimlenir, anlam kazanır ve geleceğe taşınabilir. Düşüncenin temeli olan dildeki herhangi bir değişim düşünsel, dolayısıyla da kültürel değişimin temelini oluşturmaktadır. Çünkü insan ancak dilinin sınırları kadar düşünebilir. Dil genelde toplumun, özelde ise bireyin aynasıdır.

Toplumun hemen her katmanında etkinleşen kitle iletişim araçları, her türlü denetim mekanizmasının dışında dili keyfi kullanarak, neredeyse salt görsel ve işitsel bir iletişim malzemesi konumuna indirgemiş ve bunun sonucunda dil, aynı hıza boyun eğerek, doğal gelişiminin dışında sapmalara uğramaya başlamıştır. Kitle iletişim araçlarının dilin kullanım biçimini değiştirmesi ve sözcükleri bozması kavram kargaşasına yol açmakta, anlam kaydırması ve anlam katmanlarının yoksullaştırılması bağlamında etkili olarak dili değiştirmektedir. Böylece Türkiye gibi sözlü kültürden yazılı kültüre sancılı bir geçiş yapan bir toplumun, kitle iletişim araçlarının etkisine girmesi sonucunda okumaya ilgi duymayan kesimin Türkçe bilgisine kitle iletişim araçları yön verir olmuştur.

Günümüzde popüler kültürün ana belirleyicisi televizyon, geleneksel toplumlardaki sözlü kültürle uyum sağlayıp, çağdaş öykü anlatıcısı konumuna yerleşmesinden dolayı dilin gündelik kullanımında gelişmiş toplumlara göre daha etkili ve ana belirleyici durumundadır. Teknoloji ne kadar gelişirse gelişsin, kitle iletişim araçları ne kadar değişirse değişsin televizyon; görselliği ile etki gücü yüksek bir araç olması nedeniyle sosyo-ekonomik farklılık gözetmeksizin kitlelere ulaşmada başat konumda olmaya devam etmektedir. 1970'lerden başlayarak Türkiye'de insanların çeyizlerine, evlerinin baş köşesine koyup her gün bir tören gibi izlediği televizyon, magazinden siyasete halkın her türlü enformasyonu aldığı bir sosyo-kültürel bir araç haline gelmiştir.

Bugün artık yadsınamaz bir biçimde yaşamımıza hakim olan televizyon kültürü bağlamında insanlar, televizyondan duydukları ve gördüklerini taklit etmekte ya da benimsemektedir. Sorun ise çoğu zaman bu noktada ortaya çıkmaktadır; birçoğumuzun, konuşmasına ve davranışına dikkat edip örnek aldığı ve bizlerden biri haline gelen televizyon kişiliklerinin konuşmalarındaki hatalar, özellikle son yıllarda toplumsal bir şikayet haline gelen yabancı sözcük kullanımları, sözcüklerin yanlış telaffuzu ya da yanlış yerde kullanımı, komedi ya da dikkat çekmek adına yapılan kasıtlı dil hatalarının dilin yapısını bozması ve sınırlı sayıda söz varlığının kullanılıyor olması, televizyonun kitlesel gücü nedeniyle yanlışlarının bir süre sonra ölçünlü (standart) dilin içine sızmasına neden olup dilin kirlenmesine, beraberinde kültürün de değişmesine ivedilik kazandıran başlıca faktörler arasında yer alabilmektedir.

Kitle iletişim alanında dil profesyonellerin başında kuşkusuz sunucu, spiker ve muhabirler gelmektedir ki özellikle bu mesleklere dili iyi konuşmanın temsilcileri olarak bakıldığından dili yanlış kullanma gibi bir lüksleri bulunmamaktadır; çünkü bu kişilere dilin temsilcisi gözüyle bakılır ve bu her ülkede böyledir. Oysa ülkemizde radyo ve televizyon kuruluşlarında; spiker, muhabir ve sunucuların dili yanlışsız kullanmalarının şart olduğu düşüncesi yerleşmemiştir.

Bu bakış açısı doğrultusunda çalışmanın amacı; 1990'larda özel yayıncılığın başlaması ile köklü bir değişimin yaşandığı televizyon yayınlarıyla dilin ve dolayısıyla da kültürün nasıl değiştiğini eleştirel bir perspektifle incelemektir. Dildeki değişimin kültürdeki değişimi beraberinde getirmesi, dilin kullanımı, dilin geçirdiği değişimin

televizyondaki sunumlarda kendini göstermesi, dilin temsilcisi olarak görülen sunucuların konuşmalarına bakarak kültürel değişimin ipuçlarını yakalamak çalışmanın temel sorunsallarını oluşturmaktadır.

Çalışmanın ilk kısmında dilin tanımlaması yapıldıktan sonra dil ile düşünce, ulus ve kültür arasındaki ilişki ortaya konacaktır. Ayrıca küreselleşmenin dili yabancılaştırma etkisi üzerinde durulup, küreselleşme ile dünyada başlayan kültürel değişiminden payını alan Türkiye’deki kültürel değişimin dile etkileri incelenecektir. Televizyon olgusu incelenerek televizyonun dil üzerindeki etkisine değinilecek ve dildeki değişime neden olan etkenler ele alınarak, eğitim sistemi ve kitle iletişim araçları üzerinden saptamalar yapılacaktır. Son bölümünde, ilk iki bölümde kuramsal olarak çizilen çerçeve doğrultusunda araştırma için örneklem oluşturulacaktır. Kamusal ve ticari televizyon kanallarından seçilen programlar arasında sunumlar izlenerek, kamu ve özel kanalların farkı ve sunucularının dili nasıl kullandıkları ortaya çıkarılacaktır. Bu amaçla kamusal kanal TRT 1 ile özel kanallardan Kanal D ve ATV’nin sabah kuşağı eğlence programları ile ana haber bültenleri kaydedilerek sunucuların sunumları değerlendirilip, dilde ne gibi sapmalara neden oldukları, ne tür hatalar yaptıkları, yabancılaşmaya ve değişime olan etkileri üzerinde durulacak, kamu ve ticari kanal farkına bakılacaktır.

1.Dil, Ulus ve Küreselleşme

Tarihsel süreç içinde oluşan kültür; ancak, dil aracılığıyla biçimlenir, anlam kazanır ve geleceğe taşınabilir. Dildeki herhangi bir değişme, düşünsel ve kültürel değişimin temelini oluşturmaktadır. Dil; iletişimin temel etkenlerinden biri olan bir edimdir. Dil yetisinin temel işlevlerinden biri düşünme ediminin temelinde olmasıdır.

İlkçağda Aristo “İnsan konuşan hayvandır” sözüyle insanı diğer canlılardan ayıran özelliği, iletişimde aramıştır. Bedia Akarsu (1998: 20) “Hayvan türleri arasında yalnız insan türkü söyleyen bir yaratıktır.” diyerek Aristo’ya göndermede bulunur. Doğan Aksan dili; düşünce, duygu ve isteklerin, bir toplumda ses ve anlam yönünden ortak olan öğeler ve kurallardan yararlanılarak başkalarına aktarılmasını sağlayan çok yönlü, çok gelişmiş bir dizge olarak tanımlar (1995: 55). Öner’e (t.y.: 52) göre ise dil, bilinçli olarak meydana getirilmiş, toplumsallaşmış bir semboller sistemidir.

Tanımlara görüldüğü gibi dil, iletişime geçmemizi sağlayan ve belli kodlar içeren bir dizgedir. İletişim konusu ise dilin toplumsal ve kültürel boyutunun ilk aşamasıdır. Her toplumda iletişimin gerçekleşmesi belirli toplumsal kurallara göre olur. Ancak canlı bir varlık olan dil toplumla bakışimli olarak değişir. Böylece değişen toplumla birlikte yeni iletişim biçimleri oluşur.

İletişimi sağlayan dil, topluma geçişte en etkin araç ve düzenleyicidir (Oskay, 1993: 313). İnsan, anadili ile içinde bulunduğu toplumu anlar, onunla iletişim kurar, toplumsallaşır ve dünyayı, toplumun kendisine dil aracılığıyla öğrettiği değer yargılarıyla kavrar. Böylece insan kültürü dil ile anlar, yaratır, taşır. Kültürü insanın ortaya koyduğu ve içinde insanın var olduğu bir gerçeklik olarak gören Nermi Uygur (1996: 17-20), bu açıdan bakıldığında hiçbir kültürün dilsiz olmayacağını savunur. Böylece dil kültür yapısını bir arada tutan bir öge işlevi görür. Dil, kültürü geliştirirken kültür de dili geliştirecektir. Örneğin Saussure (t.y.: 246), İtalyanlar ile Etrüksler arasında bir kültür birliği olmadığını Etrüskçe bir yazı üzerinden kanıtlarken aynı zamanda dil ile kültür arasındaki ilişkinin varlığını göstermiş olur.

Bugün küreselleşme ve kitle iletişim araçları nedeniyle bütün kültürlerde başlayan benzeşme dilde de kendini göstermektedir. 1980'ler dünyada olduğu gibi Türkiye'de de değişimlere sahne olmuştur. Bu dönemdeki en önemli olgulardan biri küreselleşmedir. Küreselleşme sürecinde devletlerin egemenlik alanları tartışma konusu olmuştur. Sarıbay (2004: 4), küresel toplumu şöyle tanımlar:

...dünya çapında yaygın enformasyon ve iletişim teknolojilerinin vücut verdiği; kapitalist nitelikte enformasyonel, global ve ağsal kaideler üzerine oturmuş; kişiselleşmiş ve otomasyona dayanmış bir kapital-emek ekseninde örgütlenmiş üretim ilişkilerine sahip; bu ilişkilerden hasıl olan ekonomik değerlerin gösterimsel bir tüketime dönüştürüldüğü; hiyerarşik olmayan, merkezsiz ve örgütsüz iktidar uygulamasına maruz bırakılmış; her türlü şekli alacak tarzda esnek, akışkan, uyarlanımlık kapasitesi yüksek, birbirine kendi kendini çoğaltan düğümlerle bağlanmış ve bu sayede bütünleşmeden (integrity) değil, farklılaşmadan (differentiation) beslenen bir toplumdur.

Kitle iletişim araçları sayesinde dünya küçük bir merkeze dönmekte, insanlar her türlü kültürden haberdar olmakta ve doğal bir Esperanto* dil haline gelen İngilizce

*Leh dilinde "ümitli" anlamına gelen Esperanto, Polonyalı hekim Dr. L. L. Zamenhof (1878-1887) tarafından meydana getirilmiş yapma bir dildir. Yapma diller arasından en yaygın

ile anlaşmaktadırlar. Dil bağlamında küreselleşmeyi ele aldığımızda kitle iletişim araçları sayesinde kültürleri benzeştirdiği görülmektedir.

Küreselleşme ile televizyon yayınlarında özel kanallar sahaya çıkmış, televizyon yayıncılığının eski kuralları yayınlarda uygulanmamış, tüm bu süreç dile de yansımıştır. Kongar (1998: 545-548) yeni dönemdeki değişimleri anlatırken Türkiye'de eski ulus devlet geleneğinden uzaklaşan değerlerin zamanla çözülmeye başlamasına, köylerin boşalmasına, kentlerin ise köyleşme ve kentleşme arasında kalıp tanımlanamayan yerleşim düzenleri hâline gelmesine, kırsal değerlerin kendini kentlerde de göstermeye başlamasına dikkat çeker. Diğer yandan kente gelenler arasında geleneksel değerler çözüldükçe aile çocuğu koruyup kollayamaz hâle gelmiş, şehirdeki diğer insanların -özellikle 90'lardan sonra televizyondaki- yaşam standartlarını gören çocuklar aynı standarda sahip olmak için kolay yoldan para kazanma yolları aramışlar, kent hukuku dışı gelişen gecekondu alanlarında yağma kültürü ortaya çıkmış ve zamanla bu kültür siyasete de taşınmıştır.

Türkiye'de yaşanan 80 sonrası ekonomik ve kültürel değişimin iletişim alanına yansımaları, basın-yayın ortamının gazetecilikten çok ticari bir alan olarak görülmesine neden olmuştur. 80 sonrası Türkiye'nin sosyolojik, ekonomik ve politik yapısındaki değişimler için bir milat olarak ele alınması gerektiğini vurgulayan Işık (2002: 152), bu değişimlerin iletişim alanına yansımalarının başlangıcını şöyle anlatır: "...Hürriyet'i çıkaran Simavi Ailesi, Milliyet'i çıkartan Karacan Ailesi ve Cumhuriyet'in sahibi olan Yunus Nadi gibi geleneksel gazeteci aileler yerlerini basın dışından gelen mülkiyet yapılarına bırakmak zorunda kalmışlardır. Radyo ve televizyon alanındaki devlet tekelinin fiilen kırılmasında ise, yeni yapılanmanın yeniden biçimlendirdiği medya-siyaset ilişkileri büyük rol oynamıştır."

Medya patronlarının banka, otomotiv, elektrik, çimento, telekom, sağlık, sigorta, turizm, finans, kitap ve dergi yayıncılığı vb. alt alanlarla bağlantılarının olması medyayı kendi çıkarları için kullanmalarına olanak vermiş, ayrıca kamu ihaleleri ve özelleştirmeler iktidarla iyi ilişkiler kurulmasını gerektirmiştir (Işık, 2002: 157). Bu ilişkiler karşılıklı çıkar alışverişi içinde olduğundan medya yanlı yayın yapmaya

kullanılanıdır (Porzig, 1986: 34-35).

başlamış, halkın enformasyon alma özgürlüğü kısıtlanmıştır. Ancak bu saadet zincirinin uzun sürmediğini Emre Kongar şöyle anlatır (2003: 356):

Siyasal yolsuzluklar ayyuka çıkmış, medya patronları arasındaki savaş, bütün kirli çamaşırların ortaya dökülmesine yol açmış, serbest rekabet özgürlüğünü zedeleyen siyaset-medya ittifakı rejimin temellerini sarsmaya başlamıştı. Ekonomik kriz gelip çatinca, ekonominin ipleri dışarıdan çekilmeye başladı ve bu saadet zincirinin ilk halkası olan içi boş (boşaltılmış) bankalar skandalı patlak verdi. Sonunda bazı medya patronları, ellerindeki bankaları yitirdi. Bazıları bankaların içlerini boşaltmaktan hapse bile girdi. Derken batmış bankaların patronlarının elindeki gazetelere yeni ortaklar geldi, bir bölüm patron ise yeni yöneticilere görev verdi ve eski ilişkileri mahkum eden "Temiz medya" kampanyaları başladı.

Tekelleşme kendini yanlı yayınlardan programların niteliğine kadar geniş bir yelpazede gösterir. Medyada yönetici konumunda çalışanlar ve ünlü isimlere yüksek ücretler verilmekteyken işin mutfağında çalışan ve asıl işi yapanlara emeklerinin karşılığı verilmemekte; çalışanlar haklarını arayacak bir sendikaya üye olamamakta ve tekelleşme nedeniyle yeni bir iş bulamayacaklarını bildikleri için istifa edemeyip verilene razı olmakta; medya kâr getiren bir alan olmadığı için işler en "ucuzundan kapatılmaya" çalışılmaktadır. Medyadaki tekelleşme doğal olarak medya ürünlerinin içeriğini etkilemektedir. Yanlı yayınların yanı sıra, kanal çeşitliliğine rağmen her kanalda benzer programların olması, bu programların ticari medya mantığına uygun olarak popüler kültüre ve tüketime yönlendirmesi, tekelleşmenin getirdiği kültürel sonuçlar olmuştur.

2000'lere gelindiğinde ise özel kanalların artışıyla beraber televizyon ekranlarındaki yükselen değerler "star"lığı ön plana çıkarmıştır. Reality şovlar, starlık yarışmaları, durum komedileri (sitcom) vb. ile Andy Warhol'un ünlü deyişiyle herkese on beş dakikalığına ünlü olacağı bir şans verilmiştir. Böylece çözülen değerler kitle iletişim araçları ve özellikle televizyon ile birleşince ortaya çıkan popüler kültür, yolunu arayan toplum için toplumbilimcileri şaşkırtacak düzeyde sonuçlara ulaşmıştır.

Mutlu (1999: 143), "Türkçenin günümüze kadar uzanan (kimilerince yozlaşma olarak nitelenen) serüveninin köklerini 1980 başlarındaki siyasal ve toplumsal oluşumlarda aramak gerekir." diyerek kültürdeki ve dildeki değişimin salt özel yayıncılığa bağlamayacağını gösterir. Ancak Mutlu (1999: 158), Türkiye'deki popüler

kültürün “ulusçuluk” çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğinin altını çizerek popüler kültürün, bu bağlamda, ulusal bazda birleştirici-bütünleştirici rol oynadığının altını çizer.

2.Dil, Televizyon ve Popüler Kültür

Bugün kitle iletişim araçları dünyayı bir ağ gibi sarmıştır. Bu anlamda televizyon, teknolojisiyle birlikte kültürel anlamda da yaşamın merkezindedir. Bugün televizyon yaşamın vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. Birey televizyon izlemese bile televizyon aracılığıyla maruz kaldığı bu ileti bombardımanından kendini koruyamamaktadır.

Postman (2004: 91) televizyonun ailenin ve okulun verdiği eğitimin önüne geçtiğini vurgulayarak birincil öğrenme ve toplumsallaşma merkezi haline geldiğini gösterir:

Şimdi biz, ilk ve en yakın öğretmeni, ayrıca çoğumuz için en güvenilir yoldaşı ve dostu televizyon olan ikinci kuşak çocuklarla bir arada yaşıyoruz. Daha açık bir dille ifade edersek, televizyon yeni epistemolojinin kumanda merkezidir. En ufak çocuklar dahi televizyon izlemekten men edilmezler. En berbat yoksulluk bile televizyondan vazgeçmeyi gerektirmez. En yüce eğitim sistemi bile televizyonun belirleyiciliğinden kurtulamaz. Ve en önemlisi, kamuoyunu ilgilendiren hiçbir konu (politika, haber, eğitim, din, bilim, spor) televizyonun ilgi alanının dışında kalmaz. Yani, halkın bu konuları kavrayış biçimi tamamen televizyonun yönelimleriyle şekillenmektedir.

Şirket birlikleri ile kontrol edilen kültür endüstrileri tarafından yaratılan popüler kültür, egemen ideolojiyi yeniden üretmektedir. İnsanların deneyimleri, çatışmaları ve umutları daha iyi bir dünya için vurgulanmaktadır. Günümüzde elektronik olarak iletilen kitle iletişim araçlarındaki kültür insanların boş zamanlarını fazlasıyla işgal etmektedir (Kellner, 1987: 485).

“Popüler” sözcüğü, önceleri “halka ait” anlamına gelirken zamanla bu sözcük “çoğunluk tarafından sevilen ve seçilen” anlamına kullanılmaya başlamıştır. Kitle iletişiminde ise popüler kültür, halk tarafından sevilen medya ürünleri anlamında kullanılmaktadır (Alemdar ve Erdoğan, 2005: 33). Popüler kültür, televizyon ile kitlelere bir eğlence kültürü sunar. Postman (2004: 102) eğlenceyi, televizyondaki her türlü söylemin üst-ideolojisi olarak görür: “Neyin gösterildiğinin ya da hangi bakış

açısının yansıtıldığının hiçbir önemi yoktur; her şeyin üstünde tutulan varsayım, hepsinin bizim eğlenmemiz ve haz almamız gözetilerek sunulmasıdır.”

Diğer kitle iletişim araçları gibi televizyon da bir “kültür üreticisi”dir. Yarattığı kültür halktan aldığı kültürden çok kendi yarattığı bir kültürdür (Yıldız, 2005: 181). Kitle iletişim araçları arasından özellikle televizyon yaşamı kuşatan bir kültür üretmektedir. Bu kültürün gündelik hayatı belirlemesinden dolayı televizyon popüler kültürün baş taşıyıcılarından; çünkü popüler kültür gündelik hayatta işler (Oktay, 2002: 15). Yemekten giyime, çalışma yaşamından eğlenceye kadar hayatın her alanında tutum ve davranışlarımızı popüler kültür belirlemektedir. Popüler kültürün bir de popüler dili vardır. Böylece popüler kültür yarattığı sözcükleri özellikle televizyon aracılığı ile insanlara öğretir. Televizyon popüler sözleri öğretirken televizyon kişiliklerini kullanır.

3. Televizyon Sunucuları

Televizyon sunuculuğu, günümüzde birçok kişinin özendiği meslekler arasındadır. Sunuculuk mesleği, yalnızca televizyonla birlikte popülerlik kazanıp gözde bir meslek olmamıştır. Radyodan günümüze güzel konuşmanın toplumu mest etmesi bu mesleğin hep özenilen bir boyutta kalmasını sağlamış ve televizyonla birlikte görüntü devreye girince bu özenti iki kat daha artmıştır. Bu anlamda halkın özendiği, severek dinleyip izlediği; bu nedenle de örnek aldığı sunucuların sorumlulukları da beğeni topladıkları ölçüde artmıştır. “Kanalın yüzü” olan sunucular aynı zamanda dilin eksenini belirlemeleri nedeniyle hem kanal hem de toplum için önemli bir konumdadırlar.

"Sunucu" ile "spiker" arasındaki ayrımı yapmak, bu çalışmadaki anlam karmaşasını önlemek için gereklidir. Sunucu ve spikerlik çoğu zaman birbirinin yerine kullanılsa da sunuculuğun daha genel bir niteliğinin olduğu görülmektedir. Sunucu, her türlü programı sunan kişiye genel olarak atfedilebilirken; spikerin daha dar bir tanımlaması vardır. Spiker konuşacaklarını metinden okur. Bu nedenle spiker kavramı daha çok haber okuyanlar için kullanılır. Dolayısıyla spikerin görevi prompter'dan öüne gelen metni düzgünce okumaktır. Sunucu ise Erdamar'ın (2003: 39) ifadesiyle, bir programı herhangi bir metne bağlı kalmadan sunan kişidir. Bu durumda spikerlerin

sunuculara göre hata yapma payları daha azdır; çünkü doğrudan metinden okumaktadırlar. Sunucular ise doğaçlama konuşmak ve yorum yapmak, gerektiğinde sorular sormak durumunda kalmaktadırlar.

Sunucu ve spikerlerde bulunması gereken özellikler şöyle sıralanabilir (Önen, 2004: 257-259):

- 1-Pürüzsüz, hıştırsız, tınısı ve rengi mikrofonu uygun güzel bir sese sahip olmak,
- 2-Konuşma dilimizle ilgili gerekli eğitimi almış olmak,
- 3-Konuşması ve sesi ile doğru bir kişilik sergileyebilmek,
- 4-Görevlerinin kendilerini değil bir olayı ya da konuyu sunmak olduğunu unutmamak,
- 5-Geniş bir genel kültür ve sözcük dağarcığına sahip olmak,
- 6-Dinleyici ve izleyiciler bu meslektekileri dilin temsilcisi olarak gördüğü için hata yapma lüksünün olmadığını bilmek.

Bugün artık insanlar, konuşmalarını televizyon kişiliklerine göre ayarlamaktadırlar. Televizyon zamanla kendi kişiliklerini de yaratmıştır. Bu yeni fenomene "televizyon starı" (Çelenk, 2005: 281) denmektedir. Televizyon, yaşamımızda önemli bir öykü anlatıcısı olduğu için bugün televizyonda çıkan herkes sözlü kültürün bir parçası olarak işlev görür. Televizyona sık çıkan kişiler izleyici ile aslında tek taraflı olarak bizle sohbet ederler ve bu sunucular bir süre sonra alıştığımız kişilere dönüşür. Bu nedenle izleyicinin evden biri gibi görmeye başladığı bu kişilikler, toplum için bir modeldir. Televizyonun, bireyin davranışlarında etkili olduğunu vurgulayan Comstock (1980: 123) televizyonun gücünün birinin -ünlü kişi, anchorman, yazar, yapımcı, aktör ya da ağ yöneticisi- arkasından sağladığını belirterek, televizyonda görev alan kişiliklerin insanlar üzerindeki etkisini göstermiş olur.

Konuşmanın temsilcisi olan sunucular önemli bir yerde dururlar; çünkü sunucuların ağızlarından çıkan her ses boşluğa değil, tek tek bireylerden oluşan toplumun kulağına gider. Televizyondaki dilin temsilcisi olan televizyon

sunucularının dili en mükemmel biçimde kullanmaları beklenir. Bu açıdan sunucular, dilin temsilcisi olmalarından dolayı dil ile ilgili kullanımlarda kılavuz görevi görmektedirler. Tiyatrocu Suat Taşer (1987: 175), İngiltere’de iki kişinin bir sözcüğün boğumlanmasında ikirciliğe düştüklerinde, BBC’den bir spikere ya da Old Vic’ten bir oyuncuya bakıp dillerini ayarladıklarını söyleyerek, bu kişilerin önemini vurgular.

Sunuculuğun bugünlere bu sorunlarla birlikte gelmesinde, izleyicinin ekranda güzellik kraliçesi ya da şovmen görmek istemesinden dolayı değil, özel kanalların izleyiciye bu insanları “sunucu” olarak tanıtmalarının büyük etkisi bulunmaktadır. “Medya”, kültür üretir ve kendi kültürünü tüketicilerine aşılar. Bu bağlamda sunucuların niteliklerini ele aldığımızda, beğenilen sunucuların aynı zamanda kanal yöneticilerinin istediği sunucularla aynı olması bir rastlantı değildir; çünkü izleyiciye istenilen kültür aşılanmıştır. Bu anlamda kanallara herhangi bir eleştiri geldiği zaman medya sahiplerinin ve yöneticilerin slogan haline getirdikleri “*Halk bunu istiyor*” gerekçesin geçersizliğini Adorno (2005: 207), kültür endüstrisinin müşterilerini, kendileri tarafından yönlendirildiklerine ve onların istedikleri şeyleri sunduklarına inandırmaya çalışmalarından söz ederek gösterir.

4.Yöntem

Bu araştırmanın amacı, televizyon sunucuları örneği ile dildeki değişimi ortaya koymaktır. Araştırmada temel olarak alınan dil, Türkiye Radyo Televizyon Kurumu ile Milli Eğitimde kullanılan ölçünlü Türkçedir. Çalışmada, Türk Dil Kurumunun kuralları dikkate alınmıştır. Araştırmada nitel içerik analizi yöntemi uygulanmıştır. Bu amaçla, sunucuların ölçünlü dile göre yaptığı sapmalar; söyleyiş bozuklukları, anlatım bozuklukları, dil düzeyi, yabancı sözcük kullanımı olarak dört başlıktan oluşturulan yönerge üzerinden tespit edilmiştir.

Dilin iki boyutu vardır. Birincisi dilbilgisini içeren biçimsel boyuttur, diğer boyut ise dil düzeyini içeren kullanım boyutudur (Kocaman, 1995: 108). Bu amaçla inceleme yapılırken dilin ölçünlü Türkçeye uygunluğuna ve biçimsel boyutun yanı sıra dilin kullanım boyutuna ya da diğer bir deyişle dil düzeyine dikkat edilecektir. Böylece televizyonların dil düzeyi de ortaya çıkarılacaktır. Televizyon sunucularının dil kullanımlarına bakılarak kültürel değişimin ipuçları yakalanacaktır.

Örnekleme için 2006 yılına ait TRT 1, özel kanallar Kanal D ve ATV'nin sabah kuşağı programları ve akşam ana haber bültenleri seçilmiştir. 2006 yılında TRT 1'in Gün Başlıyor, ATV'nin Sabah Yıldızları ve Kanal D'nin Sabah Sabah Seda Sayan adlı sabah programları ve aynı kanalların ana haber bültenlerinin hafta içi yayınlarının beşer günlük kayıtlarıyla toplamda otuz program incelenmiştir. Programların yayın tarihleri araştırma içinde verilmiştir. Elde edilen bulgular yalnızca sunucu, muhabir vb. gibi programı sunmakla görevli kişilerin sözleri üzerinden saptanmış, programa katılan konuk ya da izleyicilerin konuşmaları araştırmaya dahil edilmemiş ve araştırmada gösterilen örnekler, sunucuların kullandığı biçimde yazılmıştır.

Ayrıca içindeki açıklamalar, sapmaların daha net görülmesi için ölçünlü dile daha uygun olabilecek önerilerdir. Söyleyişler için parantez içinde verilen öneriler diksiyonun daralma kurallarına uygun olarak yazılmıştır. Sözcüklerin kullanım sıklığı belirtilmemiş, sözcüğün kullanılmış olmasına bakılmıştır. Yabancı sözcük kullanımına bakarken yabancı sözcükler içinden Türkçeye henüz yerleşmemiş, diğer deyişle Türkçe yazılımı henüz oluşmamış olanlar dikkate alınmıştır.

5. Bulgular

Örneklemede yer alan üç kanalın sabah kuşağı programları ve ana haber bültenlerinin söyleyiş bozuklukları, anlatım bozuklukları, dil düzeyi ve yabancı sözcük kullanımına bakılmıştır. Önce sabah kuşağı programları ve ardından ana haber bültenleri incelenmiştir.

5.1.Sabah Kuşağı Programları

Sabah kuşağı programları çoklukla ev kadınlarına hitap etmektedir. Bu nedenle genellikle yemek, sağlık, temizlik, magazin, eğlence içerikli programlar yapıldığı görülmektedir.

5.1.1.Söyleyiş Bozuklukları

Valla (vallahi), dakika (dakika), hakkaten (hakikaten), görmemişiniz (görmemişsiniz) (TRT 1, 23.05.2006). Etmişiniz (etmişsiniz), terlemişsinizdir (terlemişsinizdir), n'apıyorlar (n'apıyorlar, ne yapıyorlar), etcez (edeceğiz> edice:z) (TRT 1, 26.05.2006). Valla (vallahi), diyosunuz (diyorsunuz) (TRT 1, 31.05.2006).

Hakkaten (hakikaten), diyosunuz (diyorsunuz), aramışınız (aramışsınız), yapmışınız (yapmışsınız), özlemiştir (özlemişsinizdir) (TRT 1, 05.06.2006). Azıcık (azıcık), diyosunuz (diyorsunuz), alıştırılmışınız (alıştırılmışsınız), yazmışınız (yazmışsınız) (TRT 1, 12.06.2006).

Kaçıyon (kaçıyorsun), seviyom (seviyorum), diyon (diyorsun), üzülüyon (üzülüyorum), sevmiyom (sevmiyorum), gidiyom (gidiyorum), düşünüyon (düşünüyorsun), diyomuşum (diyormuşum), diyoz (diyoz), depişiyoy muydunuz (tepişiyor muydunuz), edemiyom (edemiyorum), bırakıyonuz (bırakıyorsunuz), alcam (alacağım> alıca:m), dökcek (dökecek> dökücek), anlatcam (anlatacağım> anlatica:m), başlamışın (başlamışsın), dakika (dakika), di mi, de mi, (değil mi), valla (vallahi), hakkaten (hakikaten), ıssırsın (ısırsın), saan ne (sana ne), kodum (koydum) (Kanal D, 24.05.2006). N'apcam (n'apacağım> n'apıca:m), bascak (basacak> basıcak), yemice mi (yemeyecek misin> yemiyecek misin), dicen (diyeceksin> diyiceksin), boşanmıcaz (boşanmayacağız> boşanmıyıcaz), getiriyon (getiriyorsun), kıskanıyonuz (kıskanıyorsunuz), söylemiyon (söylemiyorsun), görüşemiyonuz mu (görüşemiyor musunuz), yorulmuyonuz (yorulmuyorsunuz) (Kanal D, 29.05.2006). Kapatıyomuşun (kapatıyormuşsun), de mi (değil mi), hakkaten (hakikaten), valla (vallahi), kak (kalk), iddaa (iddia) (Kanal D, 29.05.2006). Boşanmıcan (boşanmayacaksın> boşanmıyıcaksın), boşamıcan mı (boşamayacak mısın> boşamıyıcak mısın), boşamıcam (boşamayacağım> boşamıyıca:m), giyiyom (giyiyorum), gitcek (gidecek> gidicek), valla (vallahi), acık (azıcık), iddaa (iddia) (Kanal D, 01.06.2006). Gidiyom (gidiyorum), gidiyon (gidiyorsun), de mi (değil mi), babaane (babaanne), valla (vallahi), iddaa (iddia), konuşcak (konuşacak> konuşucak), olcak (olacak> olucak), n'apcaz (n'apacağız> n'apıca:z), evlendircez (evlendireceğiz> evlendirice:z), anlatcan (anlatacaksın> anlaticaksın), açcam (açacağım> açıca:m), anlatcam (anlatacağım> anlatica:m), sorcak (soracak> sorucak) (Kanal D, 08.06.2006). Acık (azıcık), valla (vallahi), iddaa (iddia), di mi (değil mi), de mi (değil mi), almışın (almışsın), yanılmışın (yanılmışsın), bahsetcem (bahsedeceğim> bahsedice:m), etcem (edeceğim), yapcam (yapacağım> yapıca:m), napcam (n'apacağım> n'apıca:m), rahatlıcanız (rahatlayacaksınız> rahatlıyıcaksınız) (Kanal D, 14.06.2006).

Olmicek misiniz (olmayacak mısınız> olmayacak mısınız), n'apıceksem (n'apacaksam> n'apıcaksam), kıskanicek mi (kıskanacak mı> kıskanıcak mı), çıldıricek mi (çıldırıcak mı> çıldırıcak mı), kıskaniceksiniz (kıskanacaksınız> kıskanıacaksınız), yapıcekmiş (yapacakmış> yapıcakmış), diycam (diyeceğim> diyice:m), Ahu Tuğba'ylan (Ahu Tuğba'yla), biriylen (biriyle), Kebire Hanım'lan (Kebire Hanım'la), diyosunuz (diyorsunuz), kıskanıyolar (kıskanıyorlar), yapmışınız (yapmışınız), yükseltmişiniz (yükseltmişiniz), aramışınız (aramışınız), etmişiniz (etmişiniz), dakika (dakika), valla (vallahi), hakkaten (hakikaten), hanfendi (hanımefendi), kanki (kan kardeşi) (ATV, 25.05.2006). Kıymiceksiniz (kıymayacaksınız> kıymıycaksınız), bakıcan (bakacaksın> bakıcaksın), izlettircam (izlettireceğim> izlettirice:m), istiycam (isteyeceğim> istiyice:m), beklicam (bekleyeceğim> bekliyce:m), izleticam (izleteceğim> izletice:m), naz yapıyorsunuz (naz yapıyorsunuz), hanfendi (hanımefendi), dakika (dakika), takmışınız (takmışınız) (ATV, 30.05.2006). Dakka (dakika), valla (vallahi), demişiniz ki (demişiniz ki), alkışleyen (alkışlayan> alkışlıyan) (ATV, 02.06.2006). Dakka (dakika), hakkaten (hakikaten), vericam (vereceğim> verice:m), üzüntüyle (üzüntüyle), biriyle (biriyle), bunlan (bununla), sizlerlen (sizlerle), seyretcekler (seyrecekler> seyredicekler) (ATV, 07.06.2006). Yapmışın (yapmışın), patlatmışın (patlamışın), çıldırmışınız (çıldırmışınız), sıkmışın (sıkılmışın), götürmüşünüz (götürmüşünüz), n'apıceksin (n'apacaksın> n'apıcaksın), şımaricek (şımaracak> şımarıcak), gitcam (gideceğim> gidice:m) (ATV, 21.06.2006).

5.1.2. Anlatım Bozuklukları

Biraz çekindim ben *evlilik olayından* (evlilikten). (TRT 1, 23.05.2006)

Acaba bu başka bir seçenek olmadığından mı ya da olası seçeneklerin farkına bile varılmanın ayıp, günah, yasak olduğu bir ortamda siz elinizde ne varsa ona *bakacaksınız* (bakmanızdan mı), onu *değerlendireceksiniz* (değerlendirmenizden mi). (TRT 1, 23.05.2006)

Bir kısım büyüklerimiz de derler ki görücü usulüyle evliliğin çok önemli yönleri var; bunun *karşılığına* (yerine) aşkı koyarsak gözümüz kör olur, mecnun *olur* (oluruz). (TRT 1, 23.05.2006)

Müzik özellikle *müthiş* (harika, güzel) kullanılıyor. (TRT 1, 31.05.2006)

Müthiş (çok) zeki insanlar. (TRT 1, 31.05.2006)

O kadar *akıllı* (akıllıca yapılmış) ki reklamlar! (TRT 1, 31.05.2006)

Yani biraz da aileler bu kadar *vıc vıc* (vıcık vıcık samimi) olmamalı ya. (Kanal D, 24.05.2006)

Ama ailesi bizden biraz uzak *dursunlar* (dursun), bir fırsat *versinler* (versin), ben kocamla çok mutlu olacağım, diyor. (Kanal D, 24.05.2006)

Belki bir iki *tavsiyelerde* (tavsiyede) bulunurlar. (Kanal D, 24.05.2006)

Tek *başına* (başınıza) kaldınız bu hayatta. (Kanal D, 29.05.2006)

Güle güle günlerde kullanın (İyi/güzel günlerde kullanın, güle güle kullanın). (Kanal D, 29.05.2006)

Ablanın şarkı *olayı* (konusu) sadece Deniz'in albümündeki bu şarkıya eşlik etmekle mi kaldı yoksa var mı müzikle ilgili bir şey? (Kanal D, 01.06.2006)

Hemen pasta *getirtirin* (getirin/getirtin) bana. (Kanal D, 08.06.2006)

Sinir ettiniz (sinirlendirdiniz) beni. (Kanal D, 14.06.2006)

Birçok sizi *tanıyanlardan* (tanıyandan) bildiğim kadarıyla gerçekten hayatımızın geçmişte kalan bölümünde bu tarz yaşadığımız olaylar varmış. (ATV, 25.05.2006)

Güvenliklerden (güvenlik görevlilerinden) rahat geçiliyor. Biraz da *kanki* (kan kardeşi) olmuş Meriç Bey *güvenliklerle* (güvenlik görevlileriyle). (ATV, 25.05.2006)

Yani Ahu Tuğba'nın mayosunun üstüne bence Ahu Tuğba jenerasyonundan kimse hiç mayo da giymesin, çünkü Türkiye'nin *taş ve en güzeli* (taş gibi ve en güzel kadını) kanıtlandı geçen cuma. (ATV, 25.05.2006)

Öbür hediyelerimiz sonra gelecek ama *Lapitak* (Lapitak'ı) hemen gönderiyoruz. (ATV, 25.05.2006)

Ahu *Tuğba*'ya (Tuğba'dan), gerçekten *yüreğinden* (yürekten), bazı görüntülerin yorumunu yapmasını isteyeceğim ve bu yorumları da *yürekten* bekleyeceğim (ATV, 30.05.2006).

Siz *aklını* (aklınızı) aldatmaya takmışınız. (ATV, 30.05.2006)

Neden sarmaş dolaşsınız *kameralar* (kameraların) sizi çekmediğini gördüğünüz anda. (ATV, 30.05.2006)

Müthiş (harika, güzel) bir yerdir, olağanüstü güzel. (ATV, 07.06.2006)

Anam yine dünden beri gerginlik hat *safha* (safhada). (ATV, 07.06.2006)

Üzüntüyle *Meriç Bey* (Meriç Bey'in) kendini Çağla Hanım'ın ellerine attığı görüntüleri görebilir miyim? (ATV, 07.06.2006)

Evlilyadiyelik (evladiyelik) (ATV, 07.06.2006)

İnsanın bir *sanatçıya* (sanatçıyı) içten gelerek onore etmesi ne güzel değil mi? (ATV, 21.06.2006)

Yani *müthiş* (harika, güzel) şarkılar yapmışın. (ATV, 21.06.2006)

5.1.3. Dil Düzeyi

TRT'de dil düzeyine dikkat edilmektedir ancak hitaplarda dikkat çeken bazı samimi kullanımlar vardır: "İlkerçiğim" "bi'tanem" (23.05.2006).

Ay. Kız. Be. Ayol. Ya. Bacım. Oğlum. Aşkım. Kızım. Abi. Kardeşim. Şettiriyonuz. Depişiyoy muydunuz. Kudurukluk var. Mikrofonsuz car car car car yapmayın ya. Tek dış geldi. Saan ne. Kodum, yapıştırdım. Dur bu çok önemli konuşur. Kalk kız. Oha bu yaşta (Kanal D, 24.05.2006). Ay. Be. Ayol. Ya. Kız. Abi. Oğlum. Bacım. He. Anam. Gı. Anangil. Salaklaştı (Kanal D, 29.05.2006). Manyak. Şettirirsiniz. Car car car car. Dullamalarım. Fısstık. (Kanal D, 01.06.2006). Ay. Ayol. Ya. Be. Gı. Kız. Koçum. Oğlum. Bacım. Aha. Lan. Bebeğim. Yapışmayın hadi. String donluyu babaanneye veriyorum. Kız Kevser giydin mi o gün kocana, kremleri de sürdürdün mü? (Kanal D, 08.06.2006). Ay. Ayol. Gı. Kız. Kızım. Anam. Emrah'ın derdi bunu gerdi (Kanal D, 14.06.2006).

Ya. Ay. Kanki. (ATV, 25.05.2006). Anam. Ay sana ne! (ATV, 07.06.2006).

5.1.4.Yabancı Sözcük Kullanımı

2006'da TRT'de yabancı sözcük kullanımı konusunda duyarlılık gösterilmesine rağmen belirli sözcüklerin kullanımı değiştirilmemiştir. Örneğin “faks” sözcüğü sunuculara göre farklı kullanılmaktadır. Bazı sunucular “belgeç” sözcüğü kullanırken, bazıları “faks” demeyi yeğlemektedir. Programın internet adresi verilirken @ işareti için “çengelli a” yerine İngilizcesi "at" telaffuz edilmektedir.

Wow! (vay) (Kanal D, 01.06.2006). String (Kanal D, 08.06.2006). Oops! (Ay!) (Kanal D, 14.06.2006).

Enterese etmek (ilgilendirmek) (ATV, 07.06.2006). Onore etmek (onurlandırmak) (ATV, 21.06.2006).

5.2.Ana Haber Bültenleri

5.2.1. Söyleyiş Bozuklukları

Hakkaten (hakikaten), dekarasyon (dekorasyon), otsikinci (otuz ikinci), iddaa (iddia) (Kanal D, 25.05.2006). İddaa (iddia), ajenda (ajanda), üniverste (üniversite), dakika (dakika), görüceniz (göreceksiniz> görüceksiniz), seyircilerne (seyircilerine) (Kanal D, 19.06.2006). Sinyallerni (sinyallerini), rakkam (rakam) (Kanal D, 21.06.2006). Özetlerne (özetlerine), iddaa (iddia), gasteciliğin (gazeteciliğin) (Kanal D, 22.06.2006). Sunucan (sunacaksın> sunucaksın), önlemlerin (önlemlerinin), kendilerinin (kendilerinin), başkalarının (başkalarının) (Kanal D, 25.05.2006). Hayranlarının (hayranlarının), kayıtları (kayıtlarını), neşelerini (neşelerini), görüşebilceklerini (görüşebileceklerini), rakkam (rakam) (Kanal D, 31.05.2006).

5.2.2.Anlatım Bozuklukları

Şimdi kamera *şansıyla* (sayesinde, ile) yakalanan sıcak görüntüleri ekrana getireceğiz. (Kanal D, 21.06.2006)

Bunların bir bölümü *Avrupa'yla* (Avrupa), bir bölümü de Türkiye içindeki sınırları olacak. (Kanal D, 25.05.2006)

Oldukça (çok) önemli bir zamanlamayla...(ATV, 24.05.2005)

Bu nedenle de bu farklı ürünlerin söndürülmesi, soğutulması *oldukça* (çok) uzun zaman alıyor. (ATV, 24.05.2005)

İstanbul gümrüklerinden *şok* (şok edici) rüşvet görüntüleri. (ATV, 24.05.2005)

5.2.3. Dil Düzeyi

Ama ne operasyon! (Kanal D, 21.06.2006). Üstat (Kanal D, 22.06.2006). Ulan (Kanal D, 25.05.2006). Sigara yakmayın ha! (Kanal D, 31.05.2006).

Kendime kıyak geçip fazlaca yedim (ATV, 25.05.2006). Kanki (kan kardeşi) (ATV, 25.05.2006). Get Allah'ını seviyorum da getmiyorum (ATV, 02.06.2006). Valla billahi yani! (ATV, 08.06.2006).

5.2.4. Yabancı Sözcük Kullanımı

O-i-si-di (o-e-ce-de) (TRT 1, 23.05.2006)

Vi-ay-pi (vip) (Kanal D, 25.05.2006). Air şov (hava gösterisi), rating (Kanal D, 19.06.2006). Euro (avro), Mortgage (ipotek) (Kanal D, 21.06.2006). Euro (avro) (Kanal D, 22.06.2006).

Top model (ünlü model) (ATV, 24.05.2005). Pub (bar) (ATV, 08.06.2006).

6. Programların Değerlendirilmesi

Sabah kuşağı programlarındaki en fazla sapma görünen kategori söyleyiş yani telaffuzda olmuştur. Söyleyiş yani telaffuzdaki sapmaların en önemli nedeni günlük konuşmada yapılan hataların ekranda devam ettirilmesiyle ilgilidir. Diğer deyişle ekran hassasiyeti gösterilmemekte, samimi ve özel bir sohbetymiş gibi konuşulmaktadır. Bu sorun bizi aynı zamanda dil düzeyi problemine de neden olmaktadır.

Verilere baktığımızda genellikle metne bağlı kalınmayan spontane konuşmalarda şimdiki zaman eki “-yor”un son harfi yutulmaktadır. Haber bültenleriyle karşılaştırıldığında sabah programlarında bu verilerin daha çok çıkması sohbet esnasında her kelimenin artikülasyonuna çok dikkat edilmemesinden kaynaklanmaktadır. Genelde "demek" fiilinde sapma olmaktadır: "Diyon", "diyoz",

"diyosun", "diyosunuz", "yorulmuyunuz", "gidiyom", "üzülüyom", "seviyom", "getiriyon".

Gelecek zaman eki (-acak/-ecek) alan sözcükler kısaltılmaktadır: "Yapıcan", "yapcaz". Ayrıca yine gelecek zaman ekinde ünlü uyumu bozulmaktadır: "Kıymicek", "izletcam", "n'apıceksin", "şımaricek". "İle" bağlacı bir sözcükle ulama yaptığında bu bağlaca fazladan "n" sesi eklenmektedir: "Senlen", "sizlerlen", "biriylen". Geçmiş zaman ikinci tekil kişi ekinde bulunan kaynaştırma harfi s(e) sesinin kullanılması söz konusudur: "Başlamışın". Ayrıca "dakika" yerine "dakka", "hakikaten" yerine "hakkaten", "degil mi?" yerine "de mi?", "iddia" yerine "iddaa", "vallahi" yerine "valla", "hanımefendi" yerine "hanfendi" biçiminde kullanımlar vardır.

Dil düzeyi sorunu, yayıncılık alanında deregülasyon politikalarıyla gelen özelleşmelerle kendini daha net göstermiştir. Özel kanallarda kamu kanallarındaki gibi bir kontrol mekanizmasının olmaması ve tamamen ticari mantıkla hareket edilmesi dil konusuna da yansımıştır. Kocaman (1995: 108), dili düzgün kullanmanın salt biçimsel kurallar boyutunda anlaşılmasını gerektiğini vurgulayarak dilin dilbilgisi olarak biçimsel boyutunun dışında ikinci boyutunu oluşturan kullanım boyutuna dikkati çeker. Kimin, kiminle, nerede, ne zaman, nasıl konuşması gerektiğini, hangi ortamda ne tür dil kullanılacağını, günlük dil, resmi dil, bilim dili gibi dil kesitlerinin özelliklerini bilmek en az dilbilgisi kurallarının bilinmesi kadar önemli olduğunu vurgulayan Kocaman, özel kanallardaki teklifsiz, senlibenli, argolu hatta küfürlü konuşmalar ile dil düzeyine dikkat çeker.

Dil düzeyleri konusunda ele alınması gereken diğer bir konu, özellikle şaka yollu yapılan lehçeli konuşmalardır. Çünkü bu durum çoğu zaman halkı rahatsız etmektedir. İncelenen programlarda güldürmek amacıyla geleneksel ağızlar kullanılmaktadır: "saan ne", "seviyom", "depişiyoy muydunuz". Ayrıca teklifsiz konuşmalarla adeta herkesin birbiriyle yakın arkadaş gibidir. Özellikle sunucuların konuklara ya da telefonla bağlanan izleyicilere "canım, cicim, hayatım, bi'tanem, güzelim, canlarım, oğlum, kızım, abicim, üstat" şeklinde seslenmektedir. Aksan (2004: 211) eskiden büyük kentlerde kullanılan *Beyamca!*, *Beybaba!*, *Beyim!*, *Beyefendi!* yerine, ağızlardan gelen *dayı!*, *yeğen!*, *yeğenim!*, *koçum!*, *kardeş!*; *Küçükhanım*, *Hanımefendi*, *Hemşire*, *Hanım kızım* yerine de *yenge!*, *anne!*, *abla!*,

bayan! ifadelerinin yerleştiğini söyleyerek kentleşme olgusuna dikkat çekmektedir. Böylece geleneksel ve modern kullanımlar yan yana gelmiştir. Özel kanallarda “bebeğim, hayatım, aşkım, annem, canım, babaanne, oğlum, kızım, kız, kızı, gı, gı, abi, annem” vb. samimi seslenme sözcükleri sıkça kullanılmaktadır. Ayrıca komedi amaçlı kullanılan argo ifadeler de vardır: "tek diş", "dullama", "manyak", "salaklaştı", "oha".

TRT’de sunucuların seslenme ifadeleri, özel kanallardaki kadar olmasa da değişimin olduğu görülmektedir. Dil düzeyine dikkat edilmektedir ancak samimiyet konusu hitaplarda dikkati çekmektedir: "İlkerçim" "bi'tanem" (23.05.2006). Haber bülteni metinden okunduğu için dil düzeyi ile ilgili veri çıkmamıştır. Sabah kuşağı programlarında spontane konuşmalardan dolayı anlatım bozuklukları ve söyleyişte sapmalar olabilmektedir. Bu sapmalar daha çok sunucunun nesneyi ya da özneyi eksik kullandığı ya da uzun kurulan tümcelerde görülmektedir. TRT’de yabancı sözcük kullanımı konusunda duyarlılık gösterilmesine rağmen sunuculara göre değişen kullanımlar vardır. Örneğin bazı sunucular faks için “belgeç” sözcüğünü kullanırken, bazıları “faks” demeyi yeğlemektedir. Ayrıca her programda, programın internet adresi verilirken @ (at) ifadesi için “çengelli a” ya da yalnızca “a” kullanımı yerine İngilizcesi telaffuz edilmektedir. Kullanımı yeni yaygınlaşan "konsept" sözcüğü de duyulmaktadır. Özel kanalların sabah kuşağında ise "enterese etmek", "onore etmek", "wow!" vb. kullanımlar görülmüştür

Ana haber bültenlerindeki değişim özel kanallarla birlikte gelen anchormanlikle kendini göstermektedir. Anchormanların haber sunumuna yeni bir yaklaşım getirmeleri, metne bağlı kalmamaları, bazen prompterdan okumadan sohbet eder gibi sunmaları dilde sapmaları da kolaylaştırmaktadır. Amerikan haber sunum tarzındaki gibi haber bültenleri kişisel sunumlarla adeta anchorman ile bütünleşerek verilmektedir. Özel kanallarda Ali Kırca ve Mehmet Ali Birand’ın kişiliği ile haber bülteni bir bütündür. Kendilerine özgü bir biçimde sunumları, bülteni bitiriş sözleri, bazı kelimelere vurguları vardır. Ali Kırca “Yarın akşam saat 19.00’da ATV ana haber bülteninde yine birlikte olmayı umuyoruz hayatı paylaşmak için” derken Kanal D ana haber bültenini sunan Mehmet Ali Birand ise genelde o günün tarihini vererek “13 Haziran Salı’yı Türkiye’de ve dünyada böyle yasadık. Her şeye rağmen güzel bir gündü. Yarın akşam yine aynı saatte buluşmak üzere, iyi geceler efendim” demektedir.

Birand, sıkça kullandığı “Aman kimselere söz vermeyin!” sözünü ise haber programının yanı sıra çıktığı diğer programlarında da kullanmaktadır. Ayrıca yine kişisel sunum tarzından kaynaklanan bazı kullanımlar dikkat çekmektedir. Örneğin Birand'ın kendine has bir üslubu vardır: "Sinyallerini", "önlemlerin", "kendilerinin", "kayıtlarını", "neşelerini", "görüşebilceklerini", "otsikinci", "gasteciliğin", "rakkam", "hakkaten", "dakka", "Sigara yakmayın ha!", "Ama ne operasyon!", "Nice yıllara üstat".

TRT haber sunumunda değişim olsa da anchormanlık kavramının özel kanallardaki gibi olmadığı görülmektedir. İncelenen programlar arasında en az hatanın saptandığı program TRT haber bültenidir. Sunucunun doğaçlama konuşma yapmaması, prompter üzerinden metin okuması hata yapma olasılığını azaltmaktadır. BBC haber geleneği benimsenen sunumlarda, sunucu ciddi bir sunum sergilemekte, sunumu anchormanler gibi kişiselleştirmemektedir. Hatalar genellikle muhabirler tarafından metin dışı konuşmalarda yapılmaktadır. Genel olarak kanalların haber bültenlerindeki yabancı sözcük kullanımı ise özellikle *mortgage*, *euro*, *rating* gibi Türkçeye yeni giren ve Türkçesi yaygınlaşmamış sözcüklerde ya da OECD gibi kısaltmaların İngilizce okunuşunda daha sık görülmektedir.

Popüler kültür ve televizyon ile ortaya çıkan ifadelerin sunucular tarafından kullanıldığı görülmüştür. Böylece bu yanlış kullanımlar ekranlardan kullanıldıkça insanların hataları kanıksaması televizyonun tekrar gücü nedeniyle daha kolay olmaktadır. Özellikle dili örnek alınan sunucuların yanlış ifadeler kullanması, insanların diline bu ifadelerin yerleşmesine neden olup yaygınlaşmasına olanak vermektedir. İncelenen programlarda da bu kullanımlar görülmüştür.

“Almak” eylemi zamanla dilimizde her alanda kullanılmaya başlanıp yaygın bir yardımcı eylem haline gelmiştir. “Sahne almak” ve “start almak” kullanımları için Kongar (2003: 78), polisin parazitten dolayı iyi anlaşılmayan mesajları daha net hale getirmek için kullandığı, belki zorunlu ancak yanlış olan kullanımı kitle iletişim araçlarındaki çalışanların da benimsediklerini söylüyor. “Almak” eyleminin kullanıldığı yerlere baktığımızda dil içinde yardımcı eylem gibi yaygın bir kullanıma eriştiğini görmek olasıdır: “çay/kahve almak”, “start almak”, “sahne almak” “yemeğe almak”, “kahvaltı/yemek almak” vb. “Yapmak” eyleminde de benzer kullanımlar

vardır: Konuşma yapmak (konuşmak), açıklama yapmak (açıklamak), hatırlatma yapmak (hatırlamak), bekleme yapmak (beklemek), panik yapmak (paniğe kapılmak) vb. Hepçilingirler (2004: 15) bu eylemin giderek yaygınlaştığını “müzik yapmak”, “sinema yapmak”, “tiyatro yapmak” örnekleriyle göstermektedir. Benzer şekilde "yapmak" eylemi çeviri dili ile kapsayıcı bir hale geldiğinden programlarda da "ortam yapmak", "rating yapmak" olarak kullanılmıştır. İnsanların eskiden olumsuz kullandığı sözcüklerin artık olumlu ifadeler içinde kullanılması, sözcüklerin telaffuzlarının değişmesi, çevirilerden dile giren yanlış kullanımlar vardır.

"Korkunç, felaket, müthiş, dehşet, acayip" gibi olumsuz anlam içeren sözcüklerin olumlu anlamda kullanılmaya başlaması söz konusudur. İncelenen programlarda dehşetli ya da şaşırtıcı anlamına gelen "müthiş" sözcüğü olumlu anlamda kullanılmaktadır: "Müthiş bir yer", "müthiş şarkılar", "müthiş kullanmak", "müthiş zeki". "Olay" sözcüğünün kullanımında da yine değişim vardır. Özdemir (1995: 59) "olan, geçen ya da ilgiyi çeken eylem" anlamında kullanılması gereken bu sözcüğün bugün "konu", "sorun", "iş", "durum", "olgu" sözcüklerinin yerine kullanılmakta olduğunu söylemektedir. “Şaşırmak, sarsılmak, şoke etmek” anlatımları yerine "şok" ya da "şok olmak" ifadesi tercih edilmektedir. "Kan kardeşi" ifadesinin kısaltılmış hali olarak "kanka" ya da "kanki" kullanılmaktadır: "Biraz da kanki olmuş". “Güvenlik görevlisi” tamlaması, İngilizce "security" sözcüğünün çevirisinden bir uyarılma olan "güvenlik" olarak kısaltılmış şekliyle kullanılmaktadır: "Güvenliklerden rahat geçiliyor", "Biraz da kanki olmuş Meriç Bey güvenliklerle". Habercilerin dili aracılığıyla kullanımı yaygınlaşan anlatımlar bulunmaktadır: sahne almak, start almak, uçuşa geçmek, politikaya soyunmak, oldukça vb. A. Öymen (1997), “hayli” veya “epey” anlamına gelen "oldukça" sözün televizyon sayesinde "çok" veya "pek çok" anlamına kullanılmaya başlandığını vurguluyor. Bu konu ile ilgili olarak araştırmada haber bültenlerinde kullanımlar vardır: "Oldukça önemli", "oldukça uzun".

SONUÇ

Dil değişen canlı bir varlıktır. Yazılı kültüre geçiş, ulusal kültür, ticaret gibi etkenler ile dil belirli kurallar içinde eğitimde, ticarete ve kitle iletişim araçlarında standardize olarak kullanılmaya başlamıştır. Ancak günümüzde kitle iletişim araçlarındaki teknolojik ve mülkiyet yapılarındaki değişim bu araçlardaki

üretimi, sirkülasyonu, hareketi hızlandırmış; bu hızlilik kullanılan dile ve kültüre de yansımıştır. Özellikle özel radyo ve televizyon kanallarının ortaya çıkışıyla dildeki değişim kendini daha net bir şekilde göstermiştir. Bugün dildeki bu değişim geleneksel ya da ilerlemeci bir tutumla farklı alanlardan eleştirilmektedir. Ancak görünen şudur ki dildeki değişim özellikle yeni teknolojilerle daha da hızlanmıştır.

Araştırmada ortaya çıkan sonuçlarda üzerinde durulması gereken başlıca konu dil düzeyidir. Dilin biçimsel boyutunun bozulmasının yanı sıra, dilin düzey boyutunda değişim vardır. Özel kanallarda dil kullanımı konusunda büyük oranda keyfi kullanım söz konusudur. Sunucular adeta ekran önünde olduklarını unutmuş gibi bir konuşma biçimi sergilemektedirler. Sözcüklerin günlük konuşma dilinde olduğu gibi kısaltılarak ya da yutulmuş olarak kullanılması söz konusudur. TRT dil düzeyine dikkat etmektedir ancak sunucuların kendi aralarında ya da izleyici ile fazla samimiyet kurması dikkat çekmektedir.

Özel kanalların haberlerinde zaman zaman eğlence programlarında olduğu gibi teklifsiz konuşmalar saptanmıştır. Özellikle sunucuların konuklarla sohbet ettiği ya da muhabirlerin röportaj yaptığı zaman duyulan bu konuşmalar özel kanalların dilde ve haberde getirdiği değişimi göstermektedir.

Sunucularda dilin düzey boyutu sorunsal dışında dilin biçimsel boyutunda da sorunlar yaşanmaktadır. Özellikle özel kanalların sunucuları, dili kullanırken kamu kanalı sunucularından daha çok hata yapmaktadırlar. Özel kanallardaki sabah kuşağı programlarında sunucuların dilin biçimsel boyutu konusunda en dikkat çeken hatalar, dili günlük yaşamlarındaki konuşma dili biçiminde ekranda kullandıklarında ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle ortaya yanlış sesletimler çıkmakta ve kullanılan sözcüklere dikkat edilmediği için yanlış sözcük kullanımı gibi anlatım bozuklukları meydana gelmektedir. Ayrıca anlatım bozukluklarının çoğu sunucuların başladıkları tümcelerini tamamlamadıklarında ya da hızlı konuştukları zaman ortaya çıkmaktadır.

Haberlerde dilin kurallı kullanımıyla ilgili olarak, en fazla hata, sunucuların metne bağlı kalmadan doğaçlama yaptığı ve muhabirlerin canlı yayın bağlantıları

sırasında yaptığı konuşmalarda olmaktadır. Ayrıca haberlerdeki önemli yanlışlar, haber metinlerinin denetimden geçmediğini, yazım kılavuzu ve sözlük kullanılmadığını göstermektedir.

Bu çalışma için araştırma bölümünde ele alınan programların sunuculuğunu yapan S. Sayan ve M. A. Birand, 33. Altın Kelebek 2005 TV Yıldızları yarışmasında ödül almışlardır. Sayan en iyi kadın sunucu ödülünü alırken Birand'a ise en iyi anchorman ödülü verilmiştir (Hürriyet, 2006). Halkın internet üzerinden oylamaya katıldığını düşündüğümüzde bu durum göstermektedir ki halkın TRT ile öğrendiği sunucu tanımlaması özel kanallarla birlikte değişmiştir. Genel olarak söylenebilir ki sosyal, ekonomik, teknolojik değişimler dile yansımıştır. Dilde artık sunucuların tarzları ve kişisel kullanımları ön plana çıkmıştır.

KAYNAKÇA

- ADORNO, Theodor W. (2005). *Minima Moralia*, İstanbul: Metis Yayınları.
- AKARSU, Bedi (1998). *Dil-Kültür Bağlantısı*, İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- AKSAN, Doğan (1995). *Her Yönüyle Dil*, Ankara: TDK Yayınları.
- AKSAN, Doğan (2004). *Türkçenin Sözcük Varlığı*, Ankara: Engin Yayınları.
- COMSTOCK, George (1980). *Television in America*, London: Sage Publications.
- ÇELENK, Sevilay (2005). *Televizyon Temsil Kültür*, Ankara: Ütopya Yayınları.
- ERDAMAR, Bengül (2003). "Spiker" Olabilir miyim?, İstanbul: Dönence Yayınları.
- ERDOĞAN, İhsan ve ALEMDAR Korkmaz (2005). *Popüler Kültür ve İletişim*, Ankara: Erk Yayınları.
- HEPÇİLİNGİRLER, Feyza (2004). *Dedim: "Ah!"*, İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları.
- HÜRRİYET (2006). "Altın Kelebekler Sahiplerini Buldu", <http://www.hurriyet.com.tr/altin-kelebekler-sahiplerini-buldu-4421578>, Erişim tarihi: 16.05.2006.
- İŞİK, Metin (2002). *Kitle İletişim Sistemleri*. Konya: Eğitim Kitabevi.

- KELLNER, Douglas (1987). TV, Ideology, and Emancipatory Popular Culture, (Editör) Horace Newcomb, Television: The Critical View, New York: Oxford University Press, s.471-503.
- KOCAMAN, Ahmet (1995). “Kitle İletişimde Dil, Dilbilim ve Ötesi”, Kitle İletişim Araçlarında Dil Kullanımı, Ankara: Dil Derneęi Yayınları.
- KONGAR, Emre (1998). 21.Yüzyılda Türkiye 2000’li Yıllarda Türkiye’nin Toplumsal Yapısı, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- KONGAR, Emre (2003). Yozlaşan Medya Yozlaşan Türkçe. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- MUTLU, Erol (1999). Televizyon ve Toplum, Ankara: TRT Yayınları.
- OKTAY, Ahmet (2002). Türkiye’de Popüler Kültür, İstanbul: Everest Yayınları.
- OSKAY, Ünsal (1993). Kitle İletişimin Kültürel İşlevleri, İstanbul: Der Yayınları.
- ÖNEN, Akın (2004). Türkçeyi Türkçe Konuşmak, İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- ÖYMEN, Altan (1997). Televizyon ve Dil, Milliyet, 21.09.1997.
- ÖZDEMİR, Emin (1995). “Kitle İletişim Araçları ve Türkçe”, Kitle İletişim Araçlarında Dil Kullanımı, Ankara: Dil Derneęi Yayınları.
- PORZIG, Walter, (1986). Dil Denen Mucize (Cilt 2), (Çev: Vural Ülkü), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- POSTMAN, Neil (2004). Televizyon Öldüren Eğlence, (Çev: Osman Akınhay), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- SARIBAY, Ali Yaşar (2004). Modernitenin İronisi Olarak Globalleşme, İstanbul: Everest Yayınları.
- SAUSSURE, Ferdinand de (t.y.). Genel Dilbilim Dersleri I, (Çev: Berke Vardar), Ankara: TDK Yayınları.
- TAŞER, Suat (1987). Konuşma Eğitimi, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- UYGUR, Nermi (1996). Kültür Kuramı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- YILDIZ, Şerife (2005). Dil Kültür İletişim ve Medya, Ankara: Sinemis Yayınları.